

Als parttimer voor de Werkgroep Grauwe Kiekendief onderzoekt Raymond Klaassen (Groesbeek, 1977) het trekgedrag van verschillende Kiekendieven. Voor het vogeltrekstation van het NIOO duikt hij in de migratie van Boerenzwaluwen en aan een vorige baan bij de universiteit van Lund, in Zweden hield hij weer een andere trekvogeltic over. "Ik ben daar gegrepen door de Koekoek."

'Zo'n koekoek wordt niet slimmer van al die hormonen'

"Dit is een perfecte plek: twee struikjes waar hij tussen heen en weer kan vliegen, nog een paaltje daartussen waar hij op kan gaan zitten. Hier moesten we het maar eens proberen." Op een zonnige maar windige ochtend in 'De Gaast', in Oost-Groningen horen we van alles: Boompiepers, Zwarte Kraaien, Grasmussen, een Geelgors ... maar geen Koekoek. "Toch zitten ze hier wel", bezweert Klaassen. "Ik heb even officieel toestemming gevraagd aan de terreinbeheerder, Staatsbosbeheer, en die bevestigde dat in dit hoekje meerdere

mannetjes zitten."

De snelheid waarmee Klaassen zijn hoge mistnet opzet tussen de twee struikjes verraadt veel ervaring. Als het dunne net gespannen staat hangt hij een speaker met een MP3-spelertje aan een paal. "Zo, het volume lekker hoog, dan halen we die Koekoek met gemak hierheen. En nu wegwezen. Voor je het weet is 'ie hier." Uit het speakertje schalt het geluid van een vrouwelijke Koekoek. Dat blijkt inderdaad onweerstaanbaar voor een mannetje. Na een paar minuten komt hij van honderden meters afstand luid 'koekoekend' aangevlogen. Precies zoals Klaassen voorspelde landt hij in één van de struikjes en gaat hij heen en weer vliegen. Alleen: hij gebuikt de bovenkant van het net ook als draad om op te zitten! "Geen zorgen, die maakt straks echt wel een foutje", zegt Klaassen in zijn auto van waaruit hij het tafereeltje gadeslaat. Een paar tellen later hangt de vogel inderdaad in één van de 'zakken' van het net.

Sperwer

Koekoeken hoor je veel vaker dan je ze ziet. In de hand heb je ze hoe dan ook bijna nooit. Maar als het dan zo ver is zie je goed hoe geweldig mooi het dier is. Het knalgele oog met de gele ring er omheen, de lange, zwartgrijze staart met de subtiele witte tekeningen, de lange vleugels. Voor Klaassen zijn het stuk voor stuk 'vingerafdrukken' van het individu die hij met een serie detailfoto's vastlegt. "Een ander belangrijk kenmerk van de koekoek

is ook de enorm oranje bek. Dat is waarschijnlijk een overblijfsel van de tijd dat hij zijn pleegouders moest aanzetten tot het aanvoeren van zo veel mogelijk voedsel."

"Vroeger dacht men dat Koekoeken in de winter in Sperwers veranderden. Dat snap je ook wel als je de vogel zo in de hand hebt. Maar ja, dat was in de tijd dat mensen ook dachten dat Boerenzwaluwen in de modder overwinterden. Het hele idee van vogeltrek was toen nog nagenoeg onbekend." De onderzoeker mag dan misschien wat lacherig doen over het historisch onbegrip van de vogeltrek, als hij eerlijk is moet hij toegeven dat de trek van de Koekoek tot voor kort ook voor hem en zijn collega's één groot raadsel was. "Daar is eigenlijk pas verandering in gekomen toen ik in 2010 begon met het zenderen van Koekoeken aan de universiteit van Lund, in Zweden." Van 2010 tot 2013 werkte Klaassen mee aan het zenderproject van Thomas Alerstam in Lund. Klaassen was ook degene die samen met een lokale vogelringer uitvogelde hoe je Koekoeken het beste kon vangen, met het geluid van een vrouwtje.

Het zenderwerk leerde veel over de trekroutes. "Waar je normaal enige spreiding ziet tussen de trekroutes van verschillende individuen van een soort zagen we bij de Koekoeken een verbazend consistent beeld, ondanks een relatief complexe trekroute met een heenweg over het oosten en een terugweg langs West-Afrika. En het grappige was: de vogels bleken allemaal, na een lange pauze in de regentijd in de Sahel, een flinke tijd in het regenwoud van Congo door te brengen. Dat is nota bene het gebied dat door Moreau, de autoriteit op het gebied van trekvogels in Afrika, nog werd omschreven als 'het zwarte gat van Afrika'. Daar zouden, behalve Boerenzwaluwen, echt geen trekvogels naartoe gaan. Het is nu duidelijk dat we al die jaren niet goed hebben gekeken. Waarschijnlijk moet je in dat soort tropische regenwouden ook veel meer in de kruinen zoeken, in het biotoop dat zich tientallen meters boven de grond bevindt."

De enorme consistentie in trekroutes zegt volgens Klaassen iets over hét kenmerk dat Koekoeken onderscheidt van andere Nederlandse trekvogels. "Doordat deze vogels worden opgevoed door pleegouders kunnen ze niets leren van hun biologische ouders. Alles wat ze doen, van de trek tot de zang, moet in hun genen gebakken zitten. Ze zijn daarmee een stuk minder flexibel in hun gedrag dan veel andere soorten. Het grote voordeel van dat parasitaire gedrag is natuurlijk dat je nauwelijks energie hoeft te steken in de voortplanting. Maar het nadeel zou wel eens kunnen zijn dat je bij veranderende omstandigheden, zoals een veranderend klimaat, een stuk minder flexibel bent in je mogelijkheden. Dan moet de oplossing voor al je problemen ook al in je genen zitten."

"Overigens denk ik dat bij trekvogels in het algemeen het trekgedrag veel sterker genetisch is vastgelegd dan we denken, ook de route. Dat maakt de Koekoek wat dat betreft niet heel anders dan

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. De foto's zijn ook van Rob Buiter.

de andere trekvogels. Maar de Koekoek is wel het juiste 'model' om dit te onderzoeken", denkt Klaassen.

Alleen mannen

Met zijn manier van Koekoeken vangen kan Klaassen per definitie alleen maar iets zeggen over de mannetjes. "Het is me op bijna 150 gevangen Koekoeken slechts acht keer gelukt om een vrouwtje te vangen. Vrouwtjes roepen namelijk om aan te geven dat ze een nest hebben gevonden en dat ze dus bevrucht willen worden. Andere vrouwtjes kunnen ook op dat geroep afkomen om dat gevonden nest te kapen. Maar ze worden daar niet zo extreem opgewonden van als de mannetjes."

Met zijn onderzoek wil Klaassen onder andere wat leren over het bestaan van eventuele verschillende types Koekoek. "Er lijken regionale verschillen te zijn in grootte, maar misschien zijn er ook wel verschillen per biotoop; dat een Koekoek die vooral op Graspiepers parasiteert er anders uitziet dan een vogel die bijvoorbeeld nesten van karekieten kraakt. Eigenlijk zou ik nog veel meer vrouwen willen vangen, want die vertellen een veel directer verhaal over de relatie tussen het type vogel en de gastheer. Maar ja, dat is dus lastig. Sterker nog, van de vrouwen heb ik nu vooral

last bij het vangen. Als er een echte vrouw in de buurt is reageren de mannetjes namelijk veel minder sterk op mijn speakertje."

Geen terugvangst

De vogel die we vandaag hebben gevangen is in het jargon van Klaassen van het type 'klein maar zwaar'. Als we de vogel aan het eind van de meet-, weeg- en ringexercitie weer loslaten vliegt hij in een streep naar de dichtst bij zijnde hoge boom. Korte tijd later gaat hij daar doodleuk weer zitten roepen. "Als ik het net nu weer zou openzetten met het speakertje erbij, dan zouden we hem waarschijnlijk zo weer vangen. Hij staat nu nog helemaal stijf van de hormonen en de opwinding, en daar wordt hij blijkbaar niet slimmer van. Hij heeft immers een vrouwtje gehoord dat hij móet hebben. Maar het gekke is: als de hormonen zijn uitgewerkt dan heeft hij er waarschijnlijk toch wel wat van geleerd, want het is me met meer dan 120 Zweedse en bijna 25 Nederlandse gevangen en geringde Koekoeken nog nooit gelukt om er eentje terug te vangen. En dat terwijl ik wel heb gezien dat er geringde exemplaren waren teruggekeerd naar de gebieden waar ik aan het vangen was."

Het langzaam indalende besef bij de mannetjes dat niet ieder geluid van een wijfje te vertrouwen is zorgt ervoor dat Klaassen de Koekoeken niet kan behangen met loggertjes. "Die moet je immers terug kunnen vangen om de informatie uit te lezen. Het enige dat tot nu toe werkt zijn de dure satellietzenders die we ook in Zweden gebruikten. Ik hoop ooit nog onderzoeksgeld te vinden om dat zenderproject ook met Nederlandse Koekoeken voort te zetten, want het blijven intrigerende vogels."

● Rob Buiter

